

Kalaşnikow: Bir ýaragyň döreýşi, rowaýaty we wyždan azaby

Category: Goşgular, Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 янвря, 2025

Kalaşnikow: Bir ýaragyň döreýşi, rowaýaty we wyždan azaby

KALAŞNIKOW: BIR ÝARAGYŇ DÖREÝŞI, ROWAÝATY we WYŽDAN AZABY

Segsen ýyla golaý wagt bári gündelik durmuşymyzda ýer alan meşhur ýarag «AK-47», tutulýan ady bilen «Kalaşnikow» awtomatynyň önümçiligine şu gün başlanypdy. Ýaragyň ýaraga adyny beren oýlap tapyjysynyň hekaýatyny, rowaýatyny we wyždan azabyny okamak isleýänler üçin

«AK-47» awtomaty

Kalaşnikow 1930-njy ýylda sowet kollektiwizasiýasy wagtynda maşgalasynyň maly-mülki elinden alynan garyp daýhanyň ogludy. Çagalygyny keselbentlik bilen geçiren we goşgy ýazmagy halaýan Mihail Kalaşnikowyň oýlap tapan ýaragy ýer ýüzüne ýaýrady.

«Moskwaň kenarynda, Wolgaň boýunda bir söwdagär ýaşaýardy – Ady Kalaşnikow.

*Ok-däri, satardy, tüpeň satardy, söwdaň hojaýnydy –
Ady Kalaşnikow...»*

«Söwdagär Kalaşnikow hakda aýdym» («Песня о купце Калашникове») poemasy bir göräýmäge hemmeleriň at-owazasyna aşyk sowet ýarag rekonstruktory Mihail Kalaşnikowa bagyşlanyp ýazylan ýaly görnübem biler.

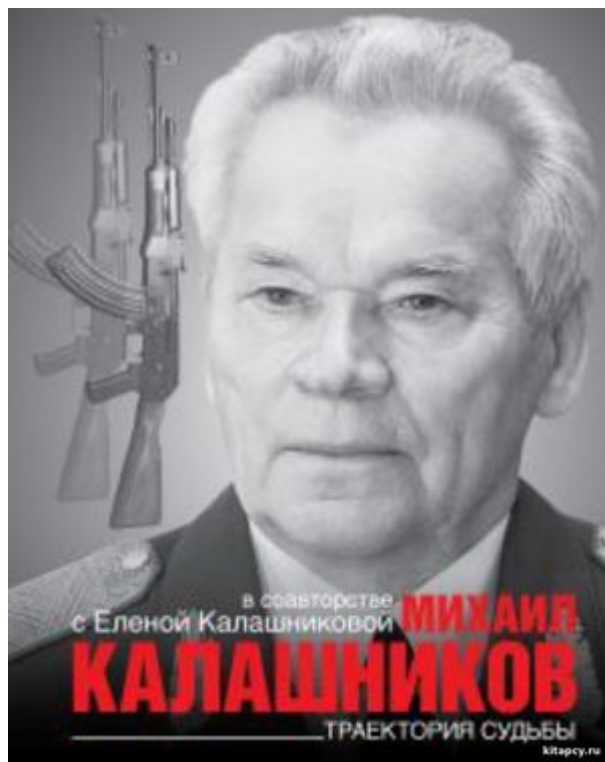
Emma bu şygyr onuň dogulmagyndan tegelek ýarym asyr öň Patyşa Russiýasy döwründe ýaşan başga bir Kalaşnikowa bagyşlanyp ýazylypdy...

M.Lermontowyň «Söwdagär Kalaşnikow hakda aýdym» poemasy boýunça rus suratkeşi I.Repiniň çeken suraty

Wintowkalar bilen eriş-argaç bolmalary, belki-de, iň esasy umumylyklary bolsa gerek.

Emma ikisiniň arasyndaky iň esasy tapawut Mihail Kalaşnikowyň az-uçuk tötänlikden oýlap tapyp adyny «AK-47» goýan awtomatynyň dünýäniň iň meşhur we gyryjy ýaraglaryndan bolmagyndady.

Hem XIX asyryň Kalaşnikowyndan tapawutlylykda, Mihail Kalaşnikow söwdagär däldi, ol 19 çagaly garyp maşgalanyň ogly bolup başlan durmuş ýoluny proletar gahryman hökmünde soňlandyran adamdy.

«Kalaşnikow» ady bilen tanalýan «AK-47» awtomatynyň önümçiligine bolsa tegelek 76 ýyl öň şu gün Sowet Soýuzynda başlanypdy.

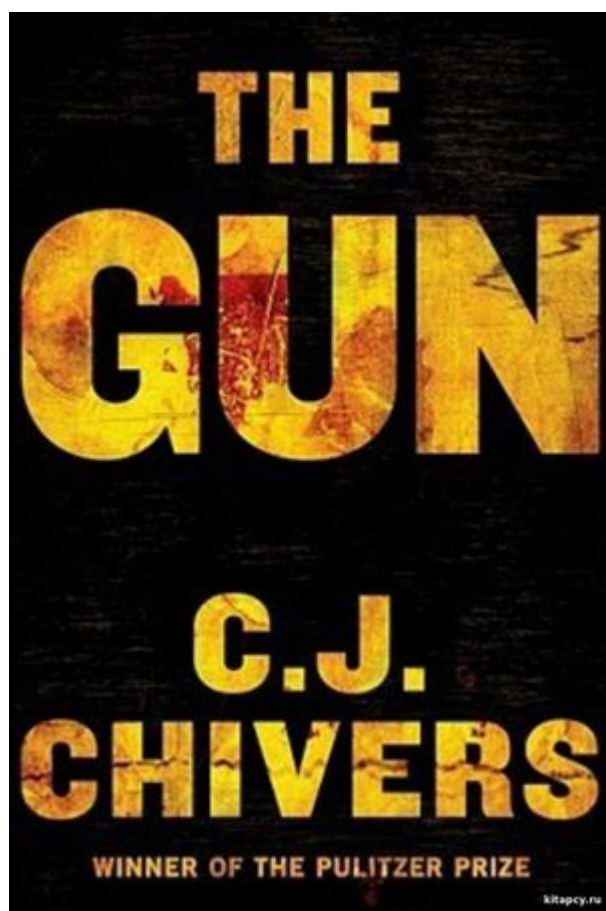
• **Bir ýaragyň hojaýyny**

Açyk aýtmaly bolsa, az sanly ýarag legendar statusa ýetip bilýär.

«XX asyryň ölüm howply ýaragy haýsy?» diýlip soralanda, mña beriljek birinji jogap, belki-de, atom bombasy bolsa gerek.

ABŞ-nyň 1945-nji ýylda Hirosima we Nagasaki şäherlerine zyňan iki atom bombasynyň 200 müň adamyň ölmegine getirendigi çaklanýar. Emma Ezraýyl bilen ondan has arasy saz ýarag «Kalaşnikowdy».

Ýaraglar boýunça hünärmenligi bilen tanalýan, «The Gun» kitabyňyň Pulitzer baýrakly awtory, ABŞ-ly uruş korrespondenti Kristofer Jon Çiwersiň pikiriçe tennis raketkasynyň ululygyndaky we palta agyrlygyndaky ýarag ähli aýratynlyklaryndan başga-da urşuň tebigylygyny we akymyny üýtgeden ýarag hökmünde taryhdaky ýerini bireýýäm aldy, hatda medeni simwola öwrüldi.

ABŞ-nyň Graždanlyk urşy döwründe ulanylan, ot açmagy üçin birgiden adamyň zähmetini talap edýän ilkinji köpdidiwanly «Gatling» ýaragyna garanda bu awtomat ulanmaga amatly

bolşundanam beter 200 dollara satyn alyp boljak derejede arzandy.

«Gatling»

Belki-de, «AK-47»-niň aýratynlyklary belli bir derejede agyrlygynda we bahasy garşydaşlaryna garanda arzanlygyndady. Mihal Kalaşnikow goşgulara tema bolan söwdagär atdaşynyň tersine Moskwadan kän alynda, Russiýanyň häzirki Altaý ülkesiniň Kurýa obasynda dünýä inende kalendaryň dili 1919-njy ýyly görkezýärdi.

Şol wagt Birinji jahan urşuny soňlandyran Pariž ýaraşyk konferensiýasy geçirilýärdi, Milletler Ligasynyň düýbi tutulýardy, ABŞ-nyň Sietl şäherinde 65 müň işçiniň gatnaşan iş taşlaýyşlary bolup geçýärdi, hemmesinden beterem bolşewikleriň Oktýabr rewolýusiýasy bilen häkimiýeti eýelemeginiň yzyndan başlanan rus graždanlyk urşy bolup geçýärdi.

19 çagaly maşgalanyň 17-nji çagasy bolup dünýä inen Kalaşnikow 1930-njy ýylda maşgalasynyň mal-mülki elinden alynyp, Tomsk oblastynyň Nižnaýa Mokhowaýa obasyna sürgüne ýollandy.

Alty ýaşynda ölümiň bəri ýanyndan gaýtdy.

Çagaka buzuň aşagynda galandygy üçin ömri ötinçä suwdan gorkup gezdi.

Sagalyp aýaga galandan soň Günbatar Sibirde ekin-dikin we awçylyk bilen meşgullandy.

Ýaragdyr awçylyk bilenem şeýdip tanyşdy.

Togsan ýaşayança hem şol endigini taşlaman, awçylygyny dowam etdirdi.

Emma dogduk depesi Kurýa obasyny hiç ýadyndan çykarmady. Maşgalasyndan rugsat alyp, obasyna müň kilometr aralygy pyýada ýöräp geldi.

Eger şol muşakgatly ýoly geçmedik bolsa, megerem, daýhançylyk we awçylyk bilen meşgullanmagyna dowam edip, mehanika bilen tanyşmaga wagtam tapmaly däldi.

Ol ilki Kurýada traktor bekedinde mehanizator bolup işledi. Zawoddaky Kommunistik partiýanyň işgäri ýaş ýigidiň gallawlygyny görüp, ony ýarag rekonstruksiýasy býurosyna aldyrdy.

Ol bu ýerde wintowkalardaky montažly gundaglaryň barlagçysy bolup işledi.

Nijeme ýyl geçenden soň «Hizbullah» terror guramasydyr Mozambik ýaly döwletleriň baýdagyndaky syýasy nyşanlara giren, Belfast köçeleriniň diwaryny bezän, goşun bölümlerinden azatlyk ugrunda göreşijilere, terrorçylardan radikallara, hatda şahsy öç alyşlara çenli uludan-kiçä hemmeleriň eline düşjek awtomatyň oýlap tapyjysynyň ýarag rekonstruksiýasy bilen tanyşlygy şular ýaly tötänlikden başlady.

Mozambik döwletiniň baýdagyndaky «Kalaşnikow»

«Hizbullah» terrorçy guramasynyň baýdagyndaky «Kalaşnikow» 1938-nji ýylda Mihail Kalaşnikow tank abatlaýjy bolup Gyzyl Goşunyň hataryna girdi.

Türgenleşik döwründe birinji birnäçe oýlap tapysyny kämilleşdirdi, onuň köpüsi tanklar we kiçi ýaraglar bilen baglanyşyklydy.

Ikinji jahan urşunyň turan ýyly bolsa, «tank serkerdesi» bolup gulluk edýärdi. Ol birinji sowet zenan piloty Marina Raskowanyň başlangyjy bilen gurulan 24-nji batalýona goşuldy.

Marina Raskowa

1941-nji ýylyň oktýabr aýynda Brýansk söweşinde egninden ýaralanyp hassahana düşmegi belli bir derejede «AK-47»-iň oýlanyp tapylmagynyň ýoluny arçajak uçgun boldy.

Sagalyşandan soň ýarag rekonstruktory bolup işläp başlady. Aslynda hassahanada ýatyrka ýanynda ýatan esgeriň soragy belli bir derejede oňa itergi bolup hyzmat etdi:

– Eý, Mihail! Nemesleriň awtomatik ýaraglary barka, nämüçin bizde 2-3 adama zordan bir tüpeň ýetýär?

• **Bir ýaragyň taryhy**

Ikinji jahan urşy ýyllarynda nemes goşunlarynyň ulanýan «Sturmgewehr 44» awtomaty diňe Sowet goşunyna däl, dost-duşman hemmelere ýiti täsirini ýetirýärdi.

Awtomatyň aralygy we ot açyş güýji Staliniň Sowet Soýuzynda-da haýran galdyrypdy.

1943-nji ýylyň 15-nji ýylda «meşhur» nemes awtomaty SSSR-iň Ýaraglar Halk komissarlygynyň önünde hem görkezilipdi.

«Sturmgewehr 44»

Ýaragdan mazaly täsirlenen Sowet Soýuzynyň öz orta kalibrli doly awtomatik ýaraglaryny kämilleşdirme pikiri belli bir derejede şeýdip pyntyk ýarmalydy.

Sowet goşuny «PPSh-41» pistolet-pulomýotyndan we köne «Mosin-Nagan» wintowkalaryndan halas bolmak isleýärdi.

«PPSh-41»

«Mosin-Nagan» wintowkasy

Kalaşnikow «Şeýdip onuň birini ýasadym. Harby gullukçy

hökmünde esger üçin awtomat ýasadym. Adyna-da «Автомат Калашникова» («Kalaşnikowyň awtomaty») goýdum. Birinji öndürilen ýyly 1947-nji ýyldy. Ady-da, gysgaldylan ady-da, ine, şundan gelip çykdy» diýdi.

Aslynda bu awtomat öňki awtomatlaryň täzelikler bilen doly täze görnüşidi. Ol amerikanlaryň «M1 Garand» we nemesleriň «StG 44» awtomatynyň iň gowy aýratynlyklaryny özünde jemleýärdi.

«M1 Garand»

Başgaça aýdanda, Kalaşnikowyň we onuň ýoldaşlarynyň arabany täzeden oýlap tapmaga zerurlygy galmady:

– Köp sanly rus harby gullukçysy menden nädip rekonstruktor bolmalydygyny we täze ýaraglary nädip gurnamalydygyny sorayar. Bular kyn sowallar. Her rekonstruktoryň öz ýoly öz üstünligi we öz şowsuzlygy ýaly bolup görünýär. Emma bir zat belli. Täze zat döretmäge girişmezden öň şol ugurda öňem bar bolan zatlara gowy düşünmek gerek. Öz tejribelerim muňa güwä geçýän köp sanly tejribäni yşarat edýär».

Sowet esgeri üçin gizlin ýagdaýda kämilleşdirilen bu ýaragdan häzire çenli 100 milliona golaý «AK-47» we warianty öndürildi. Rekonstruksiya işlerine 1945-nji ýylda başlanan «AK-47» resmi harby synagy 1947-nji ýylda geçirildi, şondan bir ýyl soňam gündagly wersiýasy sowet goşunynyň saýlama harby bölümleri üçin ulanyşa goýberildi.

1949-njy ýyly gelinende Sowet Ýaragly Güýçleri tarapyndan resmi taýdan kabul edilen ýarag ilki Warşawa paktynyň agza döwletlerine, zyzndanam dünýä ýaýrady.

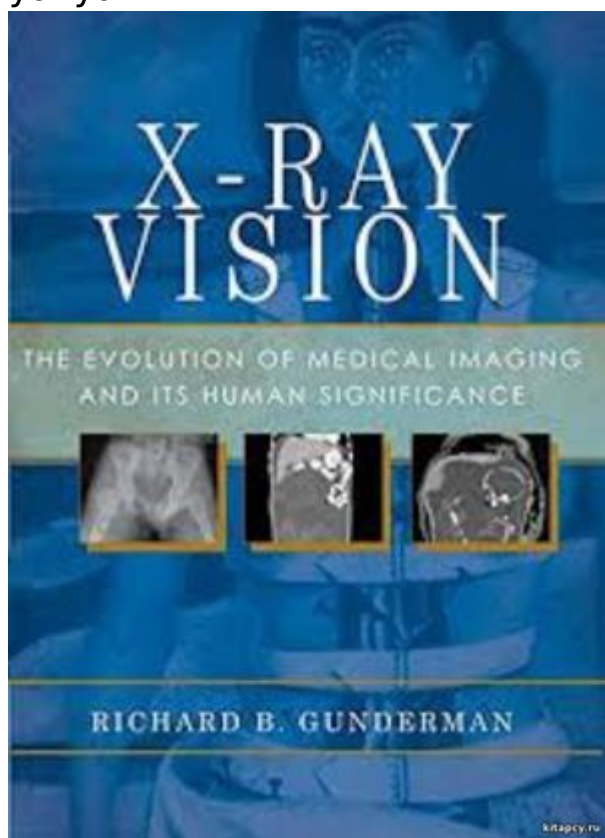

Hatda «Get out from my property!» diýip gygyrýan köp sanly amerikan raýatynyňam eline düşdi.

Aýdylýanlar biraz çişirilen bolup biler, emma statistika ýalňyşmaýar.

2012-nji ýylda amerikanlar rus polisiýasy we harby bölümleri bilen deňleşjek derejede «AK-47» satyn aldy.

Indiana uniwersitetinde işlän amerikan lukmany we ýaraglaryň taryhyny gürrüň berýän «X-Ray Vision» kitabynyň awtory Riçard Gunderman «Lukman hökmünde bu ýaragyň adamyň synasynda her dürli zaýaçylygy döredip biljekdigine şaýat boldum» diýip ýazýar.

Kyn şertlerdäki howpsuzlygy, döwürdeş ýaraglara garanda arzan çykdaýjy önümçiligi, hemme yklymda diýen ýaly giňden

ulanulmagy ony global meşhurlyga ýetirdi.

2004-nji ýylda planetadaky takmynan 500 million ýaragyň 100 milliona golaýy «Kalaşnikow» awtomatlarydy we bularyňam üçden biri «AK-47»-di.

• Ýaragyň täsiri

«AK-47» SSSR-e uruş boýunça we halkara arenasynda artykmaçlyk gazandyrdy. Staliniň hökümetinden soň SSSR özünü täzedan guranda, «AK-47»-iň dünýädäki gapma-garşylyklardan peýdalanmagyna ýol berildi. Ýaraglar kommunistik we antigünbatarçy pikirlere eýe ýurtlara we gozgalaňçy toparlara berildi.

50-nji ýyllaryň ortalaryndan bäri her ýaragly çaknyşykda diýen ýaly ulanyldy.

XX asyryň ikinji ýarymynda we XXI asyryň başlarynda birnäçe uruşda uly rol oýnady.

1950-1953-nji ýyllarda Hytaýyň we Demirgazyk Koreýanyň esgerleriniň elinde ABŞ we Günorta Koreýa güýçlerine garşy orta çykdy.

ABŞ-nyň «M1 Garand», «M1 Carbine» wintowkalaryny çaňyna gardy.

«M1 Carbine» karabini

Esasy öňe saýlanan wagty müňlerçe adamyň ömür tanapynyň üzülen Wýetnam urşy ýyllaryndady.

1955-1975-nji ýyllarda «AK-47» Demirgazyk Wýetnam we Wietkong urşujylary tarapyndan amerikan we Günorta Wýetnam güýçlerine garşy ulanyldy.

«AK-47»-niň yzgarly we hapa şertlerde-de bökdençsiz işlemegi ABŞ-nyň «M-16» awtomatynyň öňüne geçmegini gazandy.

Hatda Kalaşnikow soňky ýyllarda amerikan goşunynyň «M-16» awtomatyndan has önümlüligi bilen öwnüp, 2007-nji ýylda beren interwýusynda şeýle diýipdi:

– Wýetnam urşy döwründe amerikan esgerleri «M-16»-laryny zyňyp, ölen wýetnamly esgerleriň «AK-47»-lerini we oklaryny alýardylar. Onuň Yrakdaky amerikan esgerleriniňem ýygý ulanyandygyny eşidýärim.

«M-16» awtomaty

Hakykatdanam, onuň ýasan «AK-47»-si gaty köp ugurda öňe saýlandy.

2003-2011-nji ýyllarda ABŞ-nyň Yragy okkupirlän wagty Yrak goşuny we basybalyjylara garşy watan goragyna çykan toparlar tarapyndan nähili ulanylan bolsa, 1979-1989-njy ýyllarda didiwanyň uýy öz watanyna garşy çenelen wagtam boldy.

«AK-47» sowet basybalyjylaryna garşy göreşen owgan mojahetleriniňem iň esasy ýaragydy.

Ömri kyrk ýyla giden köne model «Kalaşnikowlaryň» ýerini soňky «AKM» we «AK-74» awtomatlaryny yzda goýmagy munuň aýdyň subutnamasydy.

«AK-74»

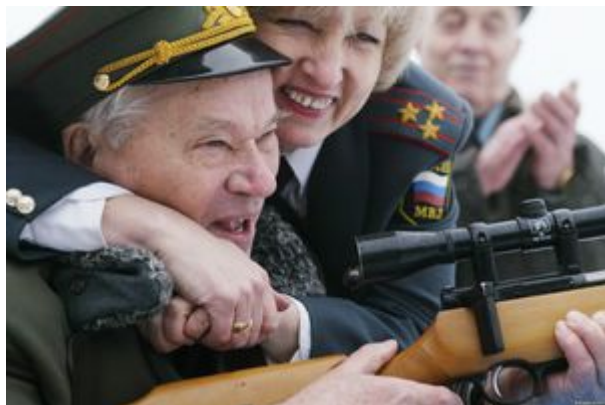
2011-nji ýylda başlan we şindizem dowam edýän Siriýanyň graždanlyk urşunda-da «AK-47» siriýa goşuny, oppozision toparlar, kürt güýçleri we YŞYD ýaly dürli taraplar tarapyndan ulanylýar.

Liwiýada, Günorta Afrika serhetýaka urşunda, Kolumbiýadaky graždanlyk urşunda, Kongodaky graždanlyk urşunda hem ellerden düşmedi...

1972-nji ýylyň Mýunhen Olimpiadasynda-da...

Ýa-da ABŞ-nyň Stokton, Kaliforniýa, Dallas şäherlerinde bolup geçen köpçülikleýin hüjümlerde-de...

XX asyryň ahyrlaryndan biziň günlerimize çenli bu ýaragdan çykan gülleleriň millionlarça adamyň ölümüne sebäp bolandygy hakykat.

• **Bir ýaragyň wyždan azaby**

Ýarag däl-de, ýaragyň mäşesini gysanyň ýa-da gysdyranyň ölümleriň jogapkäridigine şübhe ýok.

A 94 ýaşap 2013-nji ýylda aradan çykan Mihail Kalaşnikow näme? Ol ömrüniň ahyrynda öz oýlap tapan ýaragy bilen bolup geçen san-sajaksyz ölümler we ýaralanmalar sebäpli özüne ýöňkelen aýyplamalary ret etdi.

Hatda žurnalistleriň biri 2007-nji ýylda oňa gije nädip uklap bilýändigini soranda, şeýle jogap beripdi:

– Gowy uklaýaryn. Aslyýetinde esasy günäkär ylalaşyga gelmegiň ýerine öç almaga ýüz urýan syýasatçylaryň özi.

Aslynda oňa berlen sorag ýüzlerçe ýylyň soragydy: Näme öldürýär? Ýaraglarmy ýa olary göterýänler?

Kurýa obasyndan çykyp, 3400 kilometr uzaklygyndaky Moskwada SSSR-iň gahrymany yglan edilen, eginlerine dört ýyldyz dakylan Mihail Kalaşnikow hernäçe jogapkärçilikden boýun towlasa-da, ömrüniň ahyrynda ruhy ezýet çekýändigini gizläp durmady.

Ölüminden öň Russiýanyň Prawoslaw buthanasynyň baş ruhanysy Patrik Kirille ýazan hatynda şu jümlelere ýer bermegi munuň aýdyň subutnamasy bolsa gerek: «Ruhumdaky ezýete çydar ýaly däl. Özüme diňe şu çykgynsyz soragy berýärin: «Eger awtomatym adamlaryň janyny alýan bolsa, onda olaryň ölümlerine menem sebäpkär bolýarmykam?»

Ol hatyň aşagyna «Hudaýyň guly, rekonstruktor Mihail Kalaşnikow» diýip goluny çekipdi.

Çak edilişiniň tersine, ol oýlap tapan ýaraglaryndan düşewünt gazanmady, diňe beýlekiler ýaly birülnüli sowet aýlygyny aldy. Ömrüniň soňky ýyllarynda agtygy tarapyndan dolandyrylýan söwda

kompaniýanyň 30% aksiýasyna eýelik edýärdi.

Kompaniýa Kalaşnikowyň adyny pyçak, egin-eşik, hatda arak ýaly önümlere goýmaga ygtyýarnama almak üçin dürli awtorlyk hukugyna eýedi.

Kompaniýanyň dünýäniň dürli ýerinde geçirilen ýarag sergilerine gatnaşyp, gowy ýyllyk girdeji gazanýandygy aýdylýar.

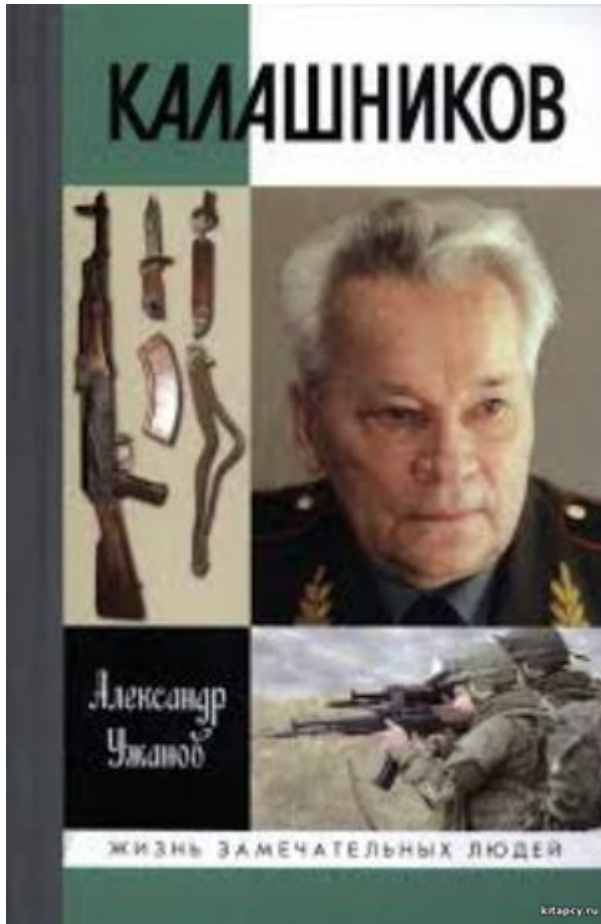
«AK-47» awtomatlarynyň satuwyndan şumada çenli gazanylan pullar hakynda anyk maglumat edinmek mümkin däl. Sebäbi birmahallar politbüronyň tassyklamagy bilen öndürilýän awtomatlaryň köpüsi bikanun ýollar bilen satylýar we hasaba alynmaýar.

Emma «Forbes»-iň 2022-nji ýyldaky habarynda dünýäde kiçi we el ýaraglarynyň bikanun söwdasynyň her ýyl 1,7 milliard bilen 3,5 milliard dollara aralykdadygy çak edilýär.

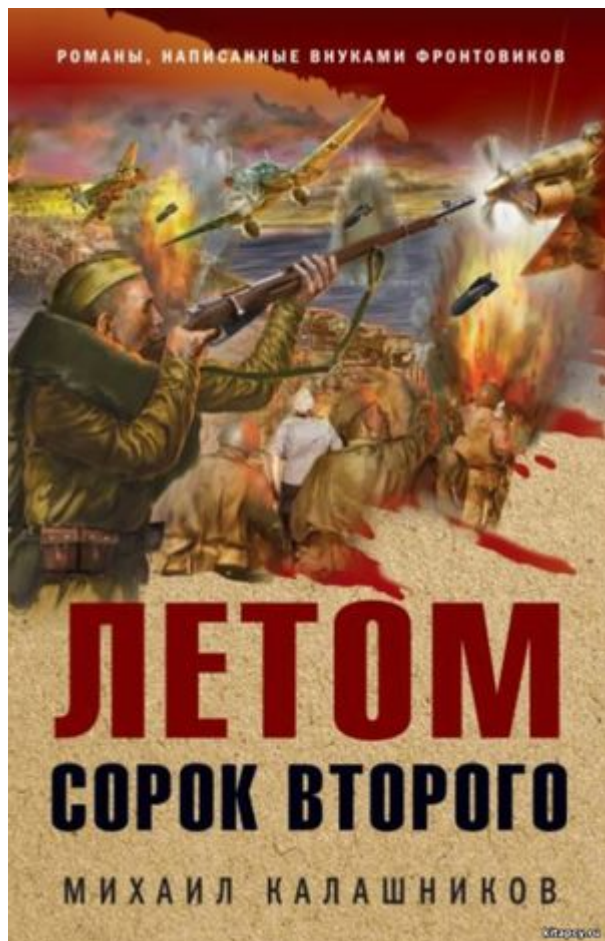
Bulam kanuny ýarag söwdasynyň 10-20%-ne deň bolýar.

«AK-47» dünýäniň giňden ýaýran we arzan ýaragy bolandygy üçin gürrüňi gidýän bikanun ýarag söwdasynyň galapyn bölegini tutýar.

«Kalaşnikow» awtomatlarynyň satuwyndan şumada çenli jemi 37,5 milliard bilen 75 milliard dollar arasynda girdeji gazanylan bolmagy çaklanýar.

Şu gün şol ýaragyň didiwanyndan birinji gülläniň çykan günü...
Mihaïl Kalaşnikow gidip barýarka nämüçin pikirini üýtgedip,
Hudaýyň huzurynda günäsini ýuwmaga synanyşdy?
Millionlarça ölümiň jogapkärçiliginiň özüne-de degişli bolup-
bolmaýandygyny nämüçin pikir etdikä?
Muny bilmek mümkin däl, ýöne Wiktor Gyugonyň şu sözi ýadyňa
düşýär: «Wyždan adamyň içindäki hudaýdyr».

Belki-de, ol şonuň üçin hatynyň aşagyndaky golunda diňe rekonstruktor däl, «Hudaýyň guly» diýip ýazandyr? Kim bilýär... Haýsy bolanda-da, barybir Mihail Kalaşnikow suwdanam gorkýan oba çagajygyndan sowet gahrymanlygyna çenli uzaýan ýüz, oýlap tapan ýaragy bilenem ölümiň gapysyny wagtyndan öň kakýan, soňky deminde wyždanynyň ýesirine öwrülen adamdy.

general-leýtenant Mihail Kalaşnikow

- **Çeşme:**

AK-47 | Definition, History, Operation, & Facts | Britannica

The AK-47: Everything You Want to Know | Military.com

Mikhail Kalashnikov – Wikipedia

Mikhail Kalashnikov: The man behind the world's most famous gun – BBC News

A Song about Tsar Ivan Vasilyevich, His Young Bodyguard, and the Valiant Merchant Kalashnikov by Mikhail Lermontov – Poems | poets.org

C.J. Chivers: The Man Behind the Weapon | Esquire | OCTOBER 2010

The Gun: The AK-47 and the Evolution of War by CJ Chivers – review | History books | The Guardian

C.J. Chivers' The Gun explains how the AK-47 changed the world

The Gun: The AK-47 and the Evolution of War by CJ Chivers – review | History books | The Guardian

X-Ray Vision: The Evolution of Medical Imaging and Its Human Implications | JAMA | JAMA Network

<https://networthpost.org/mikhail-kalashnikov-net-worth>

<https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2017/03/30/the-cost-of-an-ak-47-on-the-black-market-across-the-world-infographic/>

<https://www.businessinsider.com/price-of-an-ak-47-around-the-world-2015-8>

Dora MENGÜÇ.

Penşenbe, 06.07.2023 ý. Publisistika